

۱۵۸۳۴۲ - ۲۰۲۶۵ - ۶

دانشگاه اصفهان

دانشکده علوم اداری و اقتصاد

گروه اقتصاد

پایان نامه ی کارشناسی ارشد رشته ی توسعه اقتصادی و برنامه ریزی

تأثیر استقلال بانک مرکزی بر نظام مدیریت نقدینگی: مورد مطالعه کشورهای

صادرکننده نفت

استاد راهنما

دکتر سعید صمدی

استادان مشاور

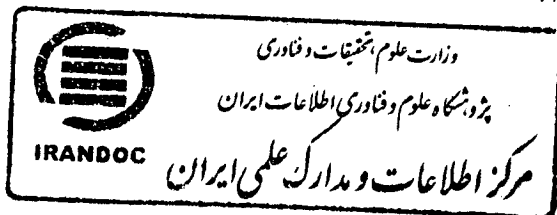
دکتر علی حسن زاده

دکتر هادی امیری

پژوهشگر

بهنام عسگری

مهر ماه ۱۳۸۹

۱۵۸۳۴۲

۱۳۹۰/۳/۱۶

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات
و نوآوری های ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه
متعلق به دانشگاه اصفهان است.

شبهه نگارش پایان نامه
رعایت شده است.
تحصیلات تکمیلی دانشگاه اصفهان

دانشگاه اصفهان
دانشکده علوم اداری و اقتصاد
گروه اقتصاد

پایان نامه ی کارشناسی ارشد رشته ی توسعه اقتصادی و برنامه ریزی

آقای بهنام عسگری

تحت عنوان

**تأثیر استقلال بانک مرکزی بر نظام مدیریت نقدینگی: مورد مطالعه کشورهای
صادرکننده نفت**

در تاریخ ۸۹۷/۷/۲۶ توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه عالی به تصویب نهایی رسید:

۱- استاد راهنمای پایان نامه دکتر سعید صمدی با مرتبه ی علمی استادیار

۲- استاد مشاور پایان نامه دکتر علی حسن زاده با مرتبه ی علمی دانشیار

۳- استاد مشاور پایان نامه دکتر هادی امیری با مرتبه ی علمی استادیار

۴- استاد داور داخل گروه دکتر رحیم دلالی اصفهانی با مرتبه ی علمی دانشیار

۵- استاد داور خارج گروه دکتر هوشنگ شجری با مرتبه ی علمی دانشیار

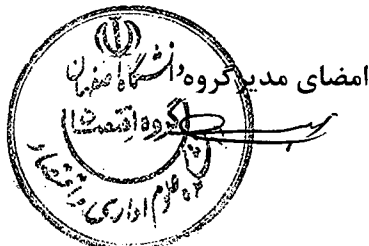
امضا

امضا

امضا

امضا

امضا

این رساله بر اساس قرارداد شماره ۸۹۰۷/۱۳۶۸ مورخ ۸۹/۷/۲۴
مورد حمایت مالی پژوهشکده پولی و بانکی جمهوری اسلامی ایران
قرار گرفته و حق استفاده از این رساله توسط نویسنده به پژوهشکده
پولی و بانکی اعطا شده است.

سپاسگزاری

خدای را سپاس که به من توفیق اعطا نمود که تحقیق حاضر را به انجام برسانم. در راستای انجام این تحقیق همواره مورد لطف و عنایت عزیزانی بوده ام که بر خود لازم می دانم مراتب قدردانی خود را نسبت به آنها ابراز نمایم.

با خالصانه ترین مراتب تقدیر و تشکر از:

- اساتید ارجمند راهنما و مشاور، جناب آقای دکتر سعید صمدی، جناب آقای دکتر علی حسن زاده و جناب آقای دکتر هادی امیری که همواره در طی این پژوهش دلسوزانه دانش و تجربیات ارزنده خویش را جهت به سرانجام رسیدن این پژوهش در اختیار اینجانب قرار دادند.
  - اساتید گرانقدر جناب آقای دکتر رحیم دلالی اصفهانی و جناب آقای دکتر هوشنگ شجری که با دقت فراوان این تحقیق را مطالعه و داوری نموده اند.
  - مدیران و کارکنان محترم پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، به جهت همکاری صمیمانه و حمایت مالی از پایان نامه که بدون شک سهم عمده ای در پیدایش این اثر داشته اند.
  - جناب آقای دکتر جلالی نائینی که با یاد آوری نکات ارزنده موجبات کاملتر شدن این اثر را فراهم نموده اند.
  - اساتید محترم گروه اقتصاد دانشگاه اصفهان که همواره از دریای علم و معرفتشان بهره برده ام.
  - کارشناسان محترم گروه اقتصاد سرکار خانم رجایی، سرکار خانم بهیان و کارشناس تحصیلات تکمیلی سرکار خانم صالح بیگ که همواره موجبات تسهیل کارها را فراهم نموده اند.
  - دوست عزیزم جناب آقای سید رضا میرعسکری که با راهنمایی‌های ارزنده خود سهم عمده ای در افزایش غنای تحقیق حاضر داشته اند.
  - تمامی دوستان عزیزم که صمیمانه بنده را در انجام تحقیق حاضر یاری نموده اند.
- از ایزد منان توفیق روزافزون برای تمامی این عزیزان و سروران آرزو دارم.

بهنام عسگری

پاییز ۱۳۸۹

تقدیم به اولین معلمان و فرشتگان زندگیم:

مادر عزیز و فداکارم:

که نمی از وجودش، ایثار و گذشت کامل است

و نمی دیگر عشق و محبت

پدر عزیز و بزرگوارم:

که دل دریائش آموزگار چگونه زیستنم بود

دو برادر مهربانم:

که سلامت و موفقیتشان آرزوی همیشگی من است

چکیده

بحث استقلال بانک مرکزی پس از فروپاشی نظام برتون وودز و سیستم پایه طلا از اهمیت بسزایی برخوردار شد و طی سال‌های اخیر بر این اهمیت افزون گردیده است، بطوری که هم اکنون این بحث بطور جدی در بین سیاست‌گذاران و همچنین مجامع علمی مطرح می‌باشد. استقلال بانک مرکزی به معنای جدایی سیاست‌های پولی از سیاست‌های مالی در نظام اقتصادی کشور است که بانک مرکزی را از حوزه تسلط مطلق دولت رها می‌کند و در نتیجه، دولت نمی‌تواند به میل خود و به هر میزانی که تشخیص می‌دهد به استقراض از بانک مرکزی و انتشار پول به منظور تامین کسری بودجه روی آورد. استقلال بانک مرکزی بدان معنی نیست که بانک مرکزی آزادی مطلق دارد و نباید توجهی به سیاست‌های دولت بکند، بلکه برعکس بانک مرکزی باید با توجه به شرایط اقتصادی و مراحل توسعه‌ای که کشور در آن قرار دارد، سیاست‌های پولی موثری به کار گیرد تا ضمن کنترل تورم باعث رکود و بیکاری نشود و در عین حال، بتواند انگیزه و تحرک لازم در اقتصاد کشور را به وجود آورد.

این مطالعه، به بررسی تاثیر استقلال بانک مرکزی بر نظام مدیریت نقدینگی برای ایران و ۲۱ کشور دیگر صادرکننده نفت، در دوره زمانی (۲۰۰۸-۱۹۹۴) می‌پردازد. برای این منظور از مدل‌های اقتصاد سنجی، در قالب روش داده‌های تابلویی^۱، استفاده شده است. در این مطالعه از شاخص GMT^۲ که یکی از جامع‌ترین شاخص‌ها، جهت بررسی استقلال بانک مرکزی است، استفاده شده است. این شاخص بر روی حوزه‌ی وسیعی از بحث استقلال بانک مرکزی متمرکز می‌شود و ۱۵ معیار را در بر می‌گیرد. مدل‌های رگرسیون، برای دو گروه کشورهای صادرکننده نفت با درجه استقلال بالاتر از متوسط برای بانک مرکزی و کشورهای صادرکننده نفت با درجه استقلال پایین‌تر از متوسط، برآورد می‌گردد.

نتایج تخمین برای کشورهای صادرکننده نفت با درجه استقلال ضعیف‌تر، گویای آن است که این گروه از کشورها به‌هنگام افزایش قیمت نفت، با سیاست‌های انبساطی پولی در قالب رشد بالای نقدینگی و عدم مدیریت صحیح نقدینگی روبه‌رو می‌شوند و دولت چندان دارای انضباط مالی نیست. درحالی که نتایج تخمین برای کشورهای صادرکننده نفت با درجه استقلال قوی‌تر، نشان می‌دهد که این گروه از کشورها به‌هنگام افزایش قیمت نفت، قادرند، سیاست‌های پولی کنترل‌شده‌تری اتخاذ نموده و دولت در این کشورها از انضباط مالی بالاتر برخوردار است.

واژگان کلیدی: استقلال بانک مرکزی، مدیریت نقدینگی، کشورهای صادرکننده نفت، داده‌های تابلویی

^۱ - Panel data

^۲ - Grilli, V., Masciandaro, D. and Tabellini, (1991).

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات تحقیق

۱	۱-۱- مقدمه .....
۲	۲-۱- شرح و بیان مساله پژوهشی .....
۴	۳-۱- اهمیت و ضرورت تحقیق .....
۵	۴-۱- اهداف تحقیق .....
۵	۵-۱- فرضیه‌ها و سوالات تحقیق .....
۶	۶-۱- روش تحقیق .....
۶	۷-۱- کاربرد نتایج تحقیق .....
۷	۸-۱- واژه‌های عملیاتی .....
۸	۹-۱- خلاصه فصل .....

فصل دوم: مبانی نظری و مروری بر مطالعات پیشین

۹	۱-۲- مقدمه .....
۱۰	۲-۲- پیدایش و نقش بانک مرکزی .....
۱۰	۲-۲-۱- تحول تاریخی بانک مرکزی .....
۱۲	۲-۲-۲- وظایف بانک مرکزی .....
۱۴	۳-۲- استقلال بانک مرکزی .....
۱۴	۳-۲-۱- مبانی استقلال .....
۱۶	۳-۲-۲- نمودهای استقلال .....
۱۶	۳-۳-۲- دلایل ضرورت بانک‌های مرکزی مستقل .....
۱۸	۴-۳-۲- نقدهای وارد بر استقلال بانک مرکزی .....
۲۰	۴-۲- بررسی استقلال بانک مرکزی در ایران .....
۲۰	۴-۲-۱- چگونگی تعیین رئیس کل بانک مرکزی .....
۲۱	۴-۲-۲- چگونگی رابطه بین دولت و بانک مرکزی در هنگام بروز کسری بودجه .....
۲۱	۴-۲-۳- مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی عمومی بانک مرکزی .....
۲۲	۴-۴-۲- آشکارسازی اطلاعات .....
۲۲	۵-۲- بررسی کمی درجه استقلال بانک مرکزی .....

صفحه	عنوان
۲۲	۱-۵-۲- الگوی گریلی، ماسیاندارو، تابلینی
۲۳	۲-۵-۲- الگوی کوکرمان
۲۴	۳-۵-۲- الگوی تونی لی بک
۲۴	۴-۵-۲- الگوی لوئیس
۲۵	۵-۵-۲- الگوی لی بک و موریس
۲۶	۶-۲- مبانی نظری رابطه پول و تورم
۲۶	۱-۶-۲- جهت علیت
۲۷	۲-۶-۲- توماس توک
۲۷	۳-۶-۲- دیوید هیوم
۲۸	۴-۶-۲- اروینگ فیشر
۲۹	۵-۶-۲- دیدگاه مارشال، پیگو و کینز
۲۹	۶-۶-۲- ویکسل
۳۰	۷-۲- مدیریت نقدینگی
۳۰	۱-۷-۲- مدیریت و کنترل حجم نقدینگی
۳۲	۲-۷-۲- استقلال بانک مرکزی و مدیریت نقدینگی
۳۳	۳-۷-۲- برخی دیگر از راهکارهای کنترل و مدیریت نقدینگی
۳۴	۸-۲- وظایف خزانه و مدیریت نقدینگی
۳۴	۱-۸-۲- وظایف خزانه
۳۵	۲-۸-۲- مدیریت بدهی و پول نقد
۳۵	۳-۸-۲- برنامه‌ریزی مالی و پیش‌بینی‌ها
۳۶	۴-۸-۲- مدیریت بدهی دولت
۳۶	۱-۴-۸-۲- مسائل عمومی
۳۷	۲-۴-۸-۲- مدیریت بدهی‌های خارجی میان مدت و بلند مدت
۳۸	۳-۴-۸-۲- کمک‌های اعطایی
۳۸	۵-۸-۲- مدیریت دارایی‌های دولت
۳۹	۹-۲- کنترل نقدینگی و انضباط مالی دولت
۳۹	۱-۹-۲- انضباط مالی دولت
۴۱	۲-۹-۲- کسری بودجه دولت

عنوان	صفحه
۱۰-۲- مروری بر مطالعات گذشته	۴۳
۱-۱۰-۲- تحقیقات داخلی	۴۳
۲-۱۰-۲- تحقیقات خارجی	۴۸
۱۱-۲- جمع‌بندی فصل	۵۴
فصل سوم: روش تحقیق	
۱-۳- مقدمه	۵۸
۲-۳- معرفی شاخص GMT به منظور تبیین کمی درجه استقلال بانک مرکزی	۵۶
۳-۳- معرفی مدل نوردهاوس	۵۸
۴-۳- ارائه مدل تجربی	۶۷
۵-۳- مدل‌های پنل دیتا	۶۹
۱-۵-۳- مزایای پنل دیتا	۶۹
۲-۵-۳- محدودیت‌های پنل دیتا	۷۰
۳-۵-۳- روش تخمین مدل‌های پنل دیتا	۷۰
۶-۳- منابع آماری متغیرها	۷۳
۷-۳- خلاصه فصل	۷۳
فصل چهارم: تجزیه و تحلیل نتایج حاصل از برآورد	
۱-۴- مقدمه	۷۴
۲-۴- برآورد مدل (۳-۳۵) برای کشورهای با درجه استقلال بالاتر از متوسط بانک مرکزی	۷۵
۳-۴- برآورد مدل (۳-۳۶) برای کشورهای با درجه استقلال بالاتر از متوسط بانک مرکزی	۷۷
۴-۴- برآورد مدل (۳-۳۵) برای کشورهای با درجه استقلال پایین‌تر از متوسط بانک مرکزی	۷۹
۵-۴- برآورد مدل (۳-۳۶) برای کشورهای با درجه استقلال پایین‌تر از متوسط بانک مرکزی	۸۱
۶-۴- خلاصه فصل	۸۳
فصل پنجم: نتیجه‌گیری و پیشنهادها	
۱-۵- مقدمه	۸۵
۲-۵- نتایج تحقیق	۸۶
۳-۵- محدودیت‌های تحقیق	۸۷
۴-۵- پیشنهادها	۸۷

صفحه	عنوان
۸۷	۵-۴-۱- پیشنهادهایی در حوزه سیاست‌گذاری
۸۹	۵-۴-۲- پیشنهادهایی برای تحقیقات بعدی
۹۰	۵-۵- خلاصه فصل
۹۱	پیوست
۹۸	منابع و مآخذ

فهرست شکل‌ها

عنوان

صفحه

شکل (۱-۳): تعادل عدم همکاری (NASH) ۶۵

فهرست جدول‌ها

عنوان	صفحه
جدول (۱-۳): شاخص نرمال شده GMT برای ۲۲ کشور صادرکننده نفت.....	۵۸
جدول (۱-۴): برآورد مدل (۳-۳۵) برای کشورهای با درجه استقلال بالاتر از متوسط بانک مرکزی.....	۷۷
جدول (۲-۴): برآورد مدل (۳-۳۶) برای کشورهای با درجه استقلال بالاتر از متوسط بانک مرکزی.....	۷۹
جدول (۳-۴): آزمون بروش- پاگان با اشاره به نتایج اثرات تصادفی در جدول (۲-۴).....	۷۹
جدول (۴-۴): برآورد مدل (۳-۳۵) برای کشورهای با درجه استقلال پایین‌تر از متوسط بانک مرکزی.....	۸۱
جدول (۵-۴): برآورد مدل (۳-۳۶) برای کشورهای با درجه استقلال پایین‌تر از متوسط بانک مرکزی.....	۸۳

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

مبحث استقلال سیاست‌های پولی، با استقلال بانک‌های مرکزی همراه شده و ارزیابی معیارهای مربوط به نظام مدیریت پولی هر کشور، میزان استقلال بانک مرکزی را نیز نمایان می‌کند. در اکثر کشورها، استقلال بانک مرکزی با کاهش سطح تورم توأم شده زیرا قدرت بانک مرکزی را در انجام یکی از مهم‌ترین وظایف خویش یعنی کنترل نقدینگی افزایش داده است. در مقابل، تجربه برخی از کشورها نیز نمایانگر آن است که استقلال بانک مرکزی به تنهایی نمی‌تواند موفقیت سیاست‌های پولی را تضمین کند و اتخاذ سیاست‌های مناسب ارزی و مالی نیز از جمله ضروریات به حساب می‌آیند. به عبارت دیگر، شرط لازم برای اجرای سیاست پولی موفق، سلامت مالی و انضباط در سیاست‌های مالی دولت است.

در این فصل بعد از شرح و بیان مسئله پژوهشی و اهمیت و ضرورت آن، بیان اهداف تحقیق تا حدودی ابعاد موضوع را نشان می‌دهد. به دنبال آن، فرضیه‌های تحقیق با توجه به موضوع تحقیق و در راستای دستیابی به اهداف

تحقیق، بر اساس منطق و چارچوب نظری ارائه می‌گردند. کاربرد نتایج تحقیق و تعریف واژه‌های کلیدی، مباحث پایانی این فصل است.

۱-۲- شرح و بیان مساله پژوهشی

بررسی تاریخ اقتصادی نشان می‌دهد تا قبل از ایجاد نهادی به نام بانک مرکزی، دولت‌ها نقش انتشار پول را به عهده داشتند. دولت‌ها با استفاده از امتیاز نشر پول هر زمان که با کاهش درآمد یا کمبود نقدینگی در خزانه روبرو می‌شدند، با افزایش شدید حجم پول در گردش، به تورم دامن می‌زدند. دولت‌ها که به دلیل تصدی قوه مجریه و تکفل هزینه‌های بودجه‌ای تمایل به خرج کردن منابع به میزان بیش از درآمدها دارند، همواره بر بانک‌های مرکزی برای اخذ وام فشار وارد کرده و توجه زیادی به اثرات تورمی ناشی از این امر ندارند. در واقع به‌رغم اینکه مطابق ملاحظات تجربی و نظری اقتصاد کلان، تنظیم سیاست‌های پولی از جمله حجم عرضه پول باید متناسب با اهدافی چون رشد اقتصادی و ثبات سطح عمومی قیمت‌ها انجام پذیرد، مشکلات مالی دولت‌ها بر این ملاحظات فائق آمده و در نتیجه کارکرد سیاست‌های پولی را با مخاطره جدی مواجه ساخته است. به همین دلیل تجربه تاریخی درباره روابط بین دولت و بانک مرکزی به شکل‌گیری نظریه استقلال پیرامون روابط بین دولت و بانک مرکزی منجر شده است. این نظریه در قانون‌های پولی و بانکی بسیاری از کشورهای پیشرفته و یا در حال توسعه متجلی گردیده است و از سوی نهادهای اقتصادی و پولی و مالی بین‌المللی به صورت یک توصیه عمومی مورد تأکید قرار می‌گیرد (حیدری، ۱۳۷۵).

بانک مرکزی وقتی مستقل به شمار می‌رود که بتواند وظایف خود را مستقل از هرگونه فشار سیاسی و یا روابط ویژه دولت، بر اساس ضوابط و قوانین اقتصادی و نه سیاسی انجام دهد. وقتی که دولت بنا به دلایل مختلف و از جمله کسری بودجه، نیاز به پول پیدا می‌کند، تمایل دارد با فشار بر بانک مرکزی و انتشار اسکناس، مشکل خود را در کوتاه مدت حل کند. استقلال بانک مرکزی بدان معنی نیست که بانک مرکزی آزادی مطلق دارد و نباید توجهی به سیاست‌های دولت بکند، بلکه برعکس بانک مرکزی باید با توجه به شرایط اقتصادی و مراحل توسعه‌ای که کشور در آن قرار دارد، سیاست‌های پولی موثری به کار گیرد تا ضمن کنترل تورم باعث رکود و بیکاری نشود و در عین حال، بتواند انگیزه و تحرک لازم در اقتصاد کشور را به وجود آورد.

از دیدگاه برخی از محققان، استقلال بانک مرکزی از دو بعد سیاسی و اقتصادی مطرح است. استقلال سیاسی بانک مرکزی به معنای توانایی آن، برای تعیین اهداف خود بدون تاثیرپذیری از دولت است. از سوی دیگر، استقلال

اقتصادی بانک مرکزی در برگیرنده توانایی آن در تعیین و اجرای آزادانه خط مشی‌های خود به منظور دستیابی به اهداف مورد نظر است (احمدی صومعه سرایی، ۱۳۷۸).

در متون اقتصادی نظرات مختلفی پیرامون نقش پول و سیاست‌های پولی مطرح است. دیدگاه‌های رایج در اواخر سده هجدهم و اوایل سده نوزدهم میلادی، دو دیدگاه مکتب پولی^۱ و مکتب بانکی^۲ بوده است. مکتب پولی، عرضه پول را علت نوسان قیمت‌ها می‌دانست و آنرا بر اساس نظریه مقداری پول بیان می‌داشت. اما مکتب بانکی بر این اعتقاد بود که حجم پول و اعتبار، متاثر از تقاضای کل می‌باشد. پس پول را درون‌تزا و متاثر از سطح قیمت‌ها می‌دانست^۳.

پول در زندگی انسان‌ها اهمیت زیادی داشته و وظایف پول بر همگان آشکار می‌باشد. لذا نقش مدیریت نقدینگی و کنترل منابع و مصارف در بانک‌ها و بنگاه‌های اقتصادی و موسسات مالی از اهمیت خاصی برخوردار است. با استفاده صحیح از پول و ابزارهای پولی می‌توان زندگی را برای انسان‌ها سهل و راحت‌تر نمود و در مقابل با تصمیم‌گیری‌های اشتباه و نابجا، در صورت عدم کنترل پول و بازارهای تابعه با تبدیل شدن آن به تورم و رکود خود پول و آثار آن، بلای جان و مال مردم شده و منجر به از هم گسسته شدن تمام سیستم‌های موجود می‌گردد. لذا برای استفاده بهینه از امکانات موجود در سطح کلان، کنترل نقدینگی مستلزم آگاهی و اشراف مسوولان و دست‌اندرکاران مربوطه به وضعیت جهانی و منطقه‌ای، کشوری و سیاست‌های دولت و رفتار بانک‌ها و موسسات مالی و بازارهای پولی و مالی می‌باشد. این موضوع در کشورهای نفت‌خیز به دلیل داشتن درآمدهای ارزی حاصل از فروش نفت، از اهمیت بیشتری برخوردار است.

افزایش قیمت نفت در سال‌های اخیر، افزایش شدید حاصل از فروش و صادرات نفت را برای کشورهای برخوردار از منابع نفتی به همراه داشته است. انتظار می‌رود که این کشورها درآمدهای حاصل را در تأمین مالی پروژه‌های توسعه خود صرف کرده و بر سرعت رشد اقتصادی خود بیافزایند؛ با توجه به اینکه منابع طبیعی در عملکرد اقتصادی برخی از موفق‌ترین کشورهای جهان همچون استرالیا، سوئد، فنلاند، کانادا، ایالات متحده و نروژ نقش اولیه مؤثری داشته و برخی از این کشورها همچنان خود صادرکنندگان اصلی منابع طبیعی به شمار می‌روند، این انتظار چندان هم دور از ذهن نیست. در واقع، منابع طبیعی برای کشورهای فوق‌الذکر در حکم یک پشتیبان برای این کشورها به منظور دستیابی به سطوح بالایی رفاه مادی و توسعه اقتصادی بوده است.

^۱ - Currency School

^۲ - Banking School

^۳ - Ringbom, S (2004)

لدرمن و مالینی (۲۰۰۷)^۱ چنین استدلال می‌کنند که «منابع طبیعی در واقع ثروت‌هایی هستند که در صورت ترکیب با نوع بشری به منظور ایجاد سرمایه فیزیکی، سرمایه انسانی و نوآوری‌های دانش‌محور، آثار مثبتی را در تجهیز و رشد اقتصادی بر جای می‌گذارند». لیکن واقعیت این است که بسیاری از دولت‌ها به رغم بهره‌مندی از سرمایه‌های سرشار طبیعی و منابع غنی نفت و سایر مواد معدنی که در کشور آنها به ودیعه نهاده شده است، عملکرد اقتصادی ضعیفی از خود نشان داده‌اند و به لحاظ شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی پایین‌تر از سایر کشورهای در حال توسعه قرار داشته‌اند.

سیاست‌های اقتصادی عمدتاً چهار هدف کنترل تورم، افزایش اشتغال، افزایش رشد اقتصادی و افزایش رفاه اجتماعی (کاهش فقر) را دنبال می‌کنند. این متغیرهای اقتصادی در جریان حرکت خود از حساسیت بالایی برخوردارند و سریعاً امنیت اقتصادی را به چالش می‌کشند. افزایش درآمدهای نفتی در صورتی که در جهت متغیرهای فوق نباشد می‌تواند اثر منفی بر امنیت اقتصادی بگذارد...

۱-۳- اهمیت و ضرورت تحقیق

بانکداری مرکزی ایران در سال ۱۳۰۷ شمسی با تاسیس بانک ملی ایران آغاز و سپس در سال ۱۳۳۹ نهاد مستقلی به نام بانک مرکزی به وجود آمد. به موجب قانون پولی و بانکی مصوب ۱۸ تیرماه ۱۳۵۱، بانک مرکزی مسئولیت تنظیم و اجرای سیاست پولی و اعتباری کشور بر اساس سیاست‌های کلی اقتصادی را بر عهده گرفت. در این قانون، هدف از تشکیل بانک مرکزی حفظ ارزش پول و موازنه پرداخت‌ها یا به عبارتی حفظ تعادل داخلی و خارجی پول عنوان شده است. بر اساس قانون مذکور، بانک مرکزی به عنوان تنظیم‌کننده نظام پولی و اعتباری کشور، وظیفه نشر انحصاری اسکناس و سکه‌های فلزی، نظارت بر بانک‌ها، تنظیم مقررات ارزی و نظارت بر معاملات طلا و کارگزاری مالی دولت را بر عهده دارد. عملکرد سیاست‌های پولی در دهه‌های اخیر نشان‌دهنده تاثیرپذیری قابل توجه تورم، از افزایش پایه پولی کشور بر اثر کسری بودجه دولت، تسهیلات تکلیفی و استقراض دولت از بانک مرکزی است. انباشت بدهی دولت و بخش دولتی به بانک مرکزی و افزایش بی‌رویه حجم پول، موجب شده است تا کنترل بانک مرکزی بر پایه پولی و تورم در عمل، بسیار محدود شود. در ایران نیز، مطابق تحقیقات انجام شده، میزان استقلال بانک مرکزی بر اساس شاخص‌های کمی مربوطه پایین است. دخالت‌های دولت در امر سیاستگذاری پولی (از جمله کاهش دستوری نرخ سود بانکی و یا اجرای سیاست‌های انبساطی) موجب شده طی سالیان متمادی، شاهد رشد تورم

^۱ - Lederman and Malini(2007)

و ناپایداری رشد اقتصادی کشور باشیم.

رشد اقتصادی کشور و کنترل تورم از جمله اهداف سند چشم انداز ۲۰ ساله کشور نیز هست. امری که در گروه استقلال واقعی بانک مرکزی و عملکرد آن فارغ از ملاحظات سیاسی است. در این راستا، تصویب قوانینی جدید برای رفع دخالت دولت در امور بانک مرکزی و اعمال نظارت‌های لازم در این خصوص ضروری به نظر می‌رسد. قدرت مقابله بانک مرکزی در برابر درخواست دولت‌ها برای تامین کسری بودجه، به ویژه در کشورهای در حال توسعه از جمله بزرگ‌ترین مسائل بانک‌های مرکزی است. میل دولت‌ها به افزایش هزینه‌ها و افزایش دستگاه‌های دولتی محدوده معینی ندارد و اغلب موجب عوارض و نابسامانی‌های اقتصادی زیادی می‌شود. یک بانک مرکزی مستقل، تا حد زیادی در جلوگیری از بروز این نابسامانی‌ها، می‌تواند نقش موثری داشته باشد. نکته‌ای که لازم به ذکر است، این که تحقیق در این زمینه‌ها اندک به نظر می‌رسد و برای ایران بسیار کم انجام شده است و جا دارد که این موضوع بررسی شود و ابعاد مختلف و آثار و فواید گوناگون آن تبیین گردد.

۱-۴- اهداف تحقیق

در این پژوهش تاثیر استقلال بانک مرکزی بر سیاست‌گذاری پولی، در شرایط نوسانات قیمت نفت، تحلیل شده و اهداف زیر مورد نظر قرار گرفته است:

- ۱- تحلیل تاثیر استقلال بانک مرکزی بر نظام مدیریت نقدینگی، در شرایط نوسانات قیمت نفت.
- ۲- تحلیل تاثیر انضباط مالی دولت روی ارتباط استقلال بانک مرکزی و مدیریت نقدینگی در کشورهای صادرکننده نفت.

۱-۵- فرضیه‌های تحقیق

- ۱- درجه استقلال بانک مرکزی بر نظام مدیریت نقدینگی، در شرایط نوسانات قیمت نفت، موثر است.
- ۲- انضباط مالی دولت، اثری تعیین کننده روی ارتباط استقلال بانک مرکزی با مدیریت نقدینگی در کشورهای صادرکننده نفت دارد.

۶-۱- روش تحقیق

این تحقیق از نوع توصیفی، تجربی بر پایه یک مدل نظری، تاثیر استقلال بانک مرکزی بر نظام مدیریت نقدینگی را مورد مطالعه قرار می‌دهد. بدین منظور از شکل توسعه یافته مدل نوردهاوس^۱ (۱۹۹۴) بهره‌گیری می‌شود. داده‌های سری زمانی متغیرهای الگو، برای کشورهای ایران، کویت، لیبی، نیجریه، قطر، آنگولا، روسیه، یمن، الجزایر، اکوادور، عربستان، ونزوئلا، اندونزی، نروژ، مکزیک، مصر، سوریه، بحرین، موریتانی، مراکش، تونس و آذربایجان؛ طی سال‌های ۱۹۹۴ تا ۲۰۰۸ است. انتخاب کشورهای فوق بر این اساس است که کشورهای مورد نظر، نفت‌خیز بوده و صادرات نفتی دارند. البته از کشورهای نفت‌خیز عراق، امارات عربی متحده، سودان، گینه و گابن به دلیل در دسترس نبودن اطلاعات صرف نظر شده است.

برای استخراج داده‌های آماری، از اطلاعات و داده‌های صندوق بین‌المللی پول (IMF)^۲، لوح فشرده داده‌های WDI (World Development Indicators) مربوط به سال ۲۰۱۰، لوح فشرده داده‌های IFS (International Financial Statistics) مربوط به سال ۲۰۱۰، لوح فشرده داده‌های GFS (Government Finance Statistics) مربوط به سال ۲۰۰۸ و داده‌های بانک مرکزی (WWW.CBI.com) استفاده شده است. محاسبه، پالایش و برآورد داده‌ها به کمک نرم‌افزارهای Exell و Stata می‌باشد.

۷-۱- کاربرد نتایج تحقیق

نتایج پژوهش فوق می‌تواند در سطوح مختلف قانون‌گذاری و اجرای قوانین به کار گرفته شود و این اطمینان را در قانون‌گذاران و مجریان ایجاد نماید که در صورت امکان سیاست‌ها و ضوابط استقلال بانک مرکزی را تدوین و پیاده کنند. لذا نتایج تحقیق فوق می‌تواند برای ارگان‌های زیر مفید واقع شود:

۱- مجلس شورای اسلامی: با توجه به اهمیت و فواید استقلال بانک مرکزی، مجلس می‌تواند با تصویب قوانینی در این راستا، بستر قانونی آن را فراهم آورد.

۲- دولت: دولت می‌تواند در راستای اجرای قوانین مجلس، بستر اجرایی استقلال بانک مرکزی را فراهم آورد.

۳- بانک مرکزی: با توجه به این که وظایف بانک مرکزی از محدوده دوره زمامداری یک دولت و یک گروه سیاسی قراتر است و از آنجا که سیاست‌های پولی و تصمیمات گرفته شده در رابطه با آن، در دوره یک دولت و یا

^۱ - Nord Haus(1994).

^۲ - International Monetary Fund